

Uczestnicy postępowania karnego

- **oskarżenie publicznoskargowe
i prywatnoskargowe,
przekształcenia po stronie oskarżającej,
strona bierna.**

Naczelne zasady procesu a tryb ścigania przestępstw

Przestępstwo ścigane z oskarżenia publicznego

1. Postępowanie przygotowawcze:

- zasada legalizmu,
- zasada działania z urzędu.

2. Postępowanie sądowe:

- zasada skargowości (oskarżyciel publiczny,
oskarżyciel posiłkowy)
- zasada kontradiktoryjności.

Przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego

Tylko postępowanie sądowe – zasady: skargowości (oskarżyciel prywatny) i kontradiktoryjności.

Postępowanie przygotowawcze – śmierć pokrzywdzonego

W postępowaniu przygotowawczym, które prowadzi organ tego postępowania, w szczególności prokurator, pokrzywdzony jest – z mocy prawa – stroną tego postępowania (art. 299 § 1 KPK).

Ustawodawca przewiduje możliwość realizowania praw pokrzywdzonego przez inne osoby w razie jego śmierci – bez względu na to, czy śmierć jest znamieniem czynu zabronionego o który toczy się postępowanie (np. zabójstwa z art. 148 § 1 KK), czy też pokrzywdzony zmarł w toku postępowania przygotowawczego lub nawet przed jego wszczęciem, ale w sprawie o czyn, którego znamieniem nie jest śmierć pokrzywdzonego (np. kradzież z włamaniem z art. 279 § 1 KK).

Kwestię tę reguluje art. 52 KPK:

§ 1. W razie śmierci pokrzywdzonego prawa, które by mu przysługiwały, mogą wykonywać osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu, a w wypadku ich braku lub nieujawnienia - prokurator, działając z urzędu.

§ 2. W przypadku gdy organ prowadzący postępowanie dysponuje informacjami o osobach najbliższych dla pokrzywdzonego lub osobach pozostających na jego utrzymaniu, poucza o przysługujących uprawnieniach co najmniej jedną z nich.

Postępowanie publicznoskargowe – brak udziału oskarżyciela publicznego

W postępowaniu sądowym prokurator zasadniczo jest oskarżycielem publicznym. Wnosi akt oskarżenia lub inną skargę do sądu, co powoduje rozpoczęcie postępowania sądowego i jest przesłanką rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Ustawodawca przewiduje jednak sytuacje, w których w sprawach z oskarżenia publicznego postępowanie sądowe toczy się, pomimo tego, że oskarżyciel publiczny w nim nie występuje. Są to następujące sytuacje:

- 1) oskarżyciel posiłkowy wniósł subsydiarny akt oskarżenia (art. 55 § 1 KPK),
- 2) oskarżyciel publiczny cofnął akt oskarżenia ws. o czyn ścigany z oskarżenia publicznego, a do sprawy wstąpił oskarżyciel posiłkowy (art. 54 § 2 KPK),
- 3) oskarżyciel publiczny odstąpił od ścigania oskarżenia w sprawie o czyn z oskarżenia prywatnego, który objął ściganiem publicznym, a pokrzywdzony powrócił do praw oskarżyciela prywatnego (art. 60 § 3 KPK) lub wniósł oskarżenie prywatne (art. 60 § 4 KPK) – przy czym tu z chwilą odstąpienia oskarżyciela publicznego postępowanie toczy się już z oskarżenia prywatnego.

Postępowanie publicznoskargowe – śmierć oskarżyciela posiłkowego

W postępowaniu sądowym śmierć prokuratora, który dotąd występował w danym postępowaniu w zasadzie nie wpływa na bieg tego postępowania, gdyż oskarżycielem publicznym nie jest konkretny prokurator, lecz urząd prokuratorski. Oskarżyciel publiczny działa w interesie społecznym, nie prywatnym.

Inaczej jest, gdy chodzi o oskarżyciela posiłkowego, którym jest pokrzywdzony, działający we własnym interesie. Jego śmierć może prowadzić do konieczności umorzenia postępowania karnego, jeżeli w sprawie o czyn z oskarżenia publicznego nie występuje oskarżyciel publiczny. Wtedy bowiem zabraknie strony oskarżającej. Wówczas postępowanie zawiesza się, a osoby najbliższe lub osoby pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą wstąpić w jego prawa. Jeżeli w terminie zawitym 3 miesięcy od dnia śmierci oskarżyciela prywatnego osoba uprawniona nie wstąpi w prawa zmarłego, sąd umarza postępowanie (art. 58 § 2 KPK i art. 61 § 1 i § 2 KPK).

Jeżeli natomiast zmarł oskarżyciel posiłkowy występujący obok oskarżyciela publicznego – jego śmierć nie tamuje biegu postępowania, zaś osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu mogą przystąpić do postępowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego w każdym jego stadium (art. 58 § 1 KPK).

Postępowanie prywatnoscargowe – śmierć oskarżyciela prywatnego

W postępowaniu prywatnoscargowym (sądowym, gdyż tu nie ma postępowania przygotowawczego) śmierć oskarżyciela prywatnego może prowadzić do konieczności umorzenia postępowania karnego, jeżeli zabraknie strony oskarżającej.

W razie śmierci oskarżyciela prywatnego postępowanie zawieszają się, a osoby najbliższe lub osoby pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą wstąpić w jego prawa. Jeżeli w terminie zawitym 3 miesięcy od dnia śmierci oskarżyciela prywatnego osoba uprawniona nie wstąpi w prawa zmarłego, sąd umarza postępowanie (art. 61 § 1 i § 2 KPK).

Strona bierna postępowania karnego

Postępowanie przygotowawcze – podejrzany

Postępowanie sądowe – oskarżony

Ponadto w postępowaniu karnym występują podmioty, które mają prawo bronić się przed negatywnymi skutkami skazania oskarżonego za czyn związany z aktywnością tych podmiotów. W doktrynie przyznaje się im niekiedy status *quasi* strony. Są to:

- 1) podmiot zobowiązany do zwrotu korzyści majątkowej (art. 91a KPK),
- 2) właściciel przedsiębiorstwa zagrożonego przepadkiem (art. 91b KPK).

Ani podejrzany, ani - tym bardziej - oskarżony nie występuje w danym postępowaniu karnym od samego początku. Podejrzany występuje dopiero na pewnym etapie toczącego się postępowania przygotowawczego, kiedy zostaje mu przedstawiony zarzut popełnienia przestępstwa, co zarazem powoduje przekształcenie tej fazy postępowania z fazy *in rem* w fazę *in personam*. Odtąd postępowanie toczy się przeciwko niemu.

Uzyskanie statusu podejrzanego/oskarżonego - regulacja kodeksowa

Art. 71 KPK :

§ 1. Za podejrzanego uważa się osobę, co do której wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów albo której bez wydania takiego postanowienia postawiono zarzut w związku z przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego.

§ 2. Za oskarżonego uważa się osobę, przeciwko której wniesiono oskarżenie do sądu, a także osobę, co do której prokurator złożył wniosek wskazany w art. 335 § 1 lub wniosek o warunkowe umorzenie postępowania.

§ 3. Jeżeli kodeks niniejszy używa w znaczeniu ogólnym określenia „oskarżony”, odpowiednie przepisy mają zastosowanie także do podejrzanego.

Uzyskanie statusu podejrzanego – przesłanki

Ażeby uznać, że dana osoba uzyskała status podejrzanego, konieczne jest spełnienie trzech warunków:

- 1) sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów,
- 2) niezwłoczne ogłoszenie tego postanowienia,
- 3) przystąpienie do przesłuchanie podejrzanego.

Warunki te nie muszą być spełnione tylko wówczas, gdy przesłuchanie podejrzanego nie jest możliwe z powodu jego ukrywania się lub nieobecności w kraju. W tych wypadkach do uzyskania statusu podejrzanego wystarczy sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów.

Pomiędzy terminami „wydanie” postanowienia z art. 71 § 1 KPK a „sporządzenie” postanowienia z art. 313 § 1 KPK zachodzi istotna różnica (...) Dla przyjęcia, że nastąpiło przekształcenie postępowania z fazy in rem w fazę in personam, niezbędna jest spełnienie 3 warunków: sporządzenie postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jego niezwłoczne ogłoszenie i przesłuchanie podejrzanego, chyba że zachodzą okoliczności z art. 313 § 1 KPK in fine.

Wyrok SN z 24 czerwca 2013 r., V KK 453/12

Uzyskanie statusu oskarżonego – przesłanki

Znacznie bardziej klarowne jest uzyskanie statusu oskarżonego w postępowaniu karnym, które następuje z chwilą wniesienia do sądu odpowiedniej skargi – w szczególności aktu oskarżenia.

W postępowaniu z oskarżenia publicznego jest to akt oskarżenia wnoszony przez oskarżyciela publicznego albo subsydiarny akt oskarżenia wnoszony przez oskarżyciela posiłkowego.

Zamiast aktu oskarżenia w sprawach z oskarżenia publicznego jedynie oskarżyciel publiczny może złożyć w sądzie wnioski o skazanie oskarżonego na posiedzeniu (art. 335 § 1 KPK) lub wnioski o warunkowe umorzenie postępowania karnego – te wnioski zastępują akt oskarżenia i też powodują nabycie przez podejrzanego statusu oskarżonego.

W postępowaniu z oskarżenia prywatnego uzyskanie statusu oskarżonego następuje z chwilą wniesienia do sądu aktu oskarżenia przez oskarżyciela prywatnego.

Prawa i obowiązki podejrzanego/oskarżonego

Ani prawa lub obowiązki podejrzanego, ani prawa lub obowiązki oskarżonego nie zostały skatalogowane w jednym artykule KPK, lecz są „rozrzucone” po wielu przepisach tej ustawy.

Niektóre prawa oskarżonego:

- 1) do pomocy obrońcy,
- 2) do korzystania z bezpłatnej pomocy tłumacza,
- 3) do porozumiewania się z obrońcą podczas nieobecności innych osób lub korespondencyjnie,
- 4) do składania wyjaśnień, odmowy ich składania, odmowy udzieleni odpowiedzi na pytania.

Niektóre obowiązki oskarżonego:

- 1) poddania się oględzinom i badaniom,
- 2) pobrania śladów biologicznych,
- 3) stawienia się na wezwanie,
- 4) zawiadamianie o zmianie miejsca pobytu.

Osoba podejrzana

Jeżeli organ postępowania karnego podejrzewa o popełnienie czynu zabronionego jakąś osobę, ale jeszcze nie postawił jej zarzutu popełnienia przestępstwa, a więc w świetle art. 71 § 1 KPK, nie jest ona jeszcze podejrzana, to ustawodawca – aby chronić jej prawa – przydaje jej status osoby podejrzanej (zob. np. art. 244 KPK). Osoba podejrzana nie jest jednak podejrzanym (nie wolno tego mylić) i nie korzysta z praw przysługujących podejrzanemu, lecz tylko z takich praw, jakie wprost przyznaje jej ustawodawca (np. prawo do pomocy pełnomocnika, która to pomoc jest objęta tajemnicą równą tajemnicy obrońcy). Osoba podejrzana nie ma statusu strony biernej postępowania.

Osoba w stosunku do której nie wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów, ani nie przesłuchano jej w charakterze podejrzanego po uprzednim poinformowaniu o treści zarzutu może być jedynie tzw. osobą podejrzaną, niekorzystającą z uprawnień, jakie przysługują podejrzanemu.

Postanowienie SN z 2 lipca 2003 r., II KK 268/02

**Naczelne zasady procesu karnego
- bezpośrednio związane z bierną stroną procesu:**

- 1) zasada domniemania niewinności,
- 2) zasada prawa do obrony,
- 3) zasada *in dubio pro reo*.

Naczelne zasady procesu karnego

- zasada domniemanie niewinności - art. 5 § 1 KPK

Domniemanie niewinności – domniemanie prawne wzruszalne.

Najważniejsze następstwa tej zasady:

- stwierdzenie winy może nastąpić tylko w wyroku sądu,
- zanim nie uprawomocni się wyrok skazujący organy procesowe mają obowiązek traktować oskarżonego jak osobę niewinną,
- zakaz publikowania danych i wizerunku podejrzanego/oskarżonego bez zgody prokuratora/sądu,
- Możliwość poniesienia odpowiedzialności karnej za znieśławienie (art. 212 KK) w razie rozpowszechniania informacji o popełnieniu przestępstwa przez osobę, która nie została skazana prawomocnym wyrokiem sądu.

Naczelnne zasady procesu karnego - zasada prawa do obrony - art. 6 KPK

Prawo do obrony jest zagwarantowane w Konstytucji.

Prawo do obrony obejmuje dwa zasadnicze aspekty:

- 1) **materialny** – możliwość samodzielnego odpierania zarzutów, np. przez składanie wyjaśnień, oświadczeń procesowych, wniosków dowodowych itd.,
- 2) **procesowy** – prawo do korzystania z pomocy profesjonalnego obrońcy; również wyznaczonego z urzędu, jeżeli podejrzany lub oskarżony nie ma środków na samodzielne jego ustanowienie.

Prawo do obrony nie jest prawem bezwzględnym, zaś zasada prawa do obrony nie ma pierwszeństwa przed innymi zasadami procesowymi.

Naczelnne zasady procesu karnego **- zasada in dubio pro reo - art. 5 § 2 KPK**

Zasada ta wiąże się bezpośrednio z dowodzeniem w postępowaniu karnym, w którym to oskarżyciel publiczny musi wykazać winę oskarżonemu, który nie ma obowiązku ani odpierania zarzutów, ani przedstawiania dowodów niewinności. Na oskarżycielu publicznym ciąży obowiązek udowodnienia w szczególności tego, że oskarżony popełnił czyn realizujący ustawowe znamiona czynu zabronionego, społecznie szkodliwy w stopniu więcej niż znikomy i zawiniony.

Jeżeli analiza całego ujawnionego na rozprawie głównej materiału dowodowego prowadzi do wniosku, że są niedające się usunąć – w ramach swobodnej oceny dowodów (art. 7 KPK) – wątpliwości, to te wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego (art. 5 § 2 KPK).

Quasi strona bierna procesu karnego – podmiot zobowiązany

Art. 91a KPK

- podmiot zobowiązany do zwrotu korzyści majątkowej

§ 1. Jeżeli w związku z popełnieniem czynu zabronionego osoba fizyczna, prawna albo jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną, uzyskała korzyść majątkową lub świadczenie określone w art. 405-407, art. 410 i art. 412 Kodeksu cywilnego od Skarbu Państwa, jednostki samorządowej, państwowej lub samorządowej jednostki organizacyjnej, podmiotu, dla którego organ samorządu jest organem założycielskim, lub spółki prawa handlowego z większościowym udziałem Skarbu Państwa lub jednostki samorządowej, na wniosek prokuratora sąd, stosując przepisy prawa cywilnego, zobowiązuje tę osobę lub jednostkę do zwrotu korzyści albo jej równowartości uprawnionemu podmiotowi lub orzeka przepadek świadczenia albo jego równowartości na rzecz Skarbu Państwa.

§ 2. Podmiot zobowiązany określony w § 1 jest przesłuchiwany w postępowaniu karnym w charakterze świadka. W przypadku podmiotu innego niż osoba fizyczna przesłuchuje się osobę lub osoby uprawnione do działania w jego imieniu.

(...)

Quasi strona bierna procesu karnego – właściciel przedsiębiorstwa

Art. 91b KPK

„Właścicielowi przedsiębiorstwa zagrożonego przepadkiem, o którym mowa w art. 44a § 2 Kodeksu karnego, przysługują prawa strony w zakresie czynności procesowych odnoszących się do tego środka.”

Art. 44a KK:

”§ 1. W razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości, sąd może orzec przepadek przedsiębiorstwa stanowiącego własność sprawcy albo jego równowartości, jeżeli przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści.

§ 2. W razie skazania za przestępstwo, z którego popełnienia sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości, sąd może orzec przepadek niestanowiącego własności sprawcy przedsiębiorstwa osoby fizycznej albo jego równowartości, jeżeli przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści, a jego właściciel chciał, aby przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści albo, przewidując taką możliwość, na to się godził.

Uwaga !

Integralnym elementem samodzielnego nabywania wiedzy na podstawie tej prezentacji jest dogłębna analiza:

- przepisów art. 49-81 i 91a-91b KPK,
- odpowiednich fragmentów podręcznika, w szczególności odpowiedniej części Rozdziału II (str. 100-128) i Rozdziału III (str. 175-203) z książki:
H. Paluszkiewicz, K. Dudka, *Postępowanie karne*, Warszawa 2018, wyd. 4,
- orzeczeń cytowanych w tej prezentacji.